

Ryszard Kapuściński

(1932–2007), światowej sławy autor reportaży, prozaik. Studiował historię na Uniwersytecie Warszawskim. Jeździł do państw Afryki, Azji oraz Ameryki Środkowej jako dziennikarz, a swoje obserwacje i przemyślenia publikował w książkach (m.in. *Cesarz*, *Heban*, *Imperium*). Jego utwory cieszą się ogromną popularnością w wielu krajach.

Zanim przeczytasz

Odszukaj w dostępnych źródłach informacje dotyczące największych współczesnych katastrof ekologicznych. Jaka była w ich przypadku skala zniszczeń?

Ryszard Kapuściński

Imperium¹ (fragmenty)

Samolot zatacza szeroki łuk i kiedy jego skrzydło pochyla się, widać ciągnące się w dole, zmarszczone wiatrem ławice piasku. To nowa pustynia Aral-Kum, a ściślej – dno znikającego z powierzchni ziemi morza.

Patrząc na mapę świata, jeżeli prowadzić wzrok z zachodu na wschód, zobaczymy w południowej części kontynentu euroazjatyckiego łańcuch czterech mórz: najpierw Morze Śródziemne, które przechodzi dalej w Morze Czarne, potem, za górami Kaukazu, rozciąga się Morze Kaspijskie i wreszcie, najbardziej na wschód wysunięte, leży Morze Aralskie. [...]

Bawełnę uprawiali tu od lat. Płótno z bawełny jest lekkie i mocne, a także zdrowe, bo chłodzi ciało. Od wieków miała ona dobrą cenę, gdyż nigdy nie uprawiano jej zbyt wiele – zawsze barierą był (i jest) chroniczny w tropiku brak wody. Aby uprawiać nowe pole bawełny, trzeba by zabrać wodę ogrodnom, wyciąć lasy, wybić bydło. Ale jak i z czego

ZŁO PRZECIW
NATURZE

¹ **Imperium**
tu: imperium sowieckie,
ZSRR, które istniało
w latach 1922–1991

Rdzewiejące łodzie
rybackie w oko-
licach dawnego
portu Mujnak
w Uzbekistanie,
1989

Rybak przy wraku kutra w Mujnaku w Uzbekistanie

wówczas żyć, co jeść? Wszyscy znają ten dylemat od tysięcy lat – w Indiach, w Chinach, w Ameryce, w Afryce. A w Moskwie²? I w Moskwie znają!

Początek katastrofy przypada na lata sześćdziesiąte. Trzeba było odtąd dwóch dekad, żeby połowę żyznych oaz Uzbekistanu zamienić w pustynię. Więc najpierw sprowadzono z całego Imperium buldożery. Rozgrzane, metalowe karaluchy rozpełzły się po piaszczystych równinach. Poczynając od brzegów Syr-darii i Amu-darii, stalowe tarany zaczęły ryc w piasku głębokie rowy i szczeliny, którymi następnie puszczono wodę z rzek. [...]

Wody Syr-darii i Amu-darii, zamiast płynąć do Morza Aralskiego, były z woli człowieka trwonione po drodze, na olbrzymim dystansie ponad trzech tysięcy kilometrów rozlewane po polach, po niekończących się pustyniach. Z tego powodu spokojny i szeroki nurt obu potężnych rzek – jedyne źródła życia w tej części świata – zamiast w miarę ich biegu rosnąć i ogromnieć (jak to ma w swoim zwyczaju przyroda), zaczął maleć, kurczyć się, zwężać i spłycać, aż nie dochodząc do morza, przemieniał się w słone, zatrute i rozpaczane rozlewiska, w gąbczaste i cuchnące zagony, w zdradliwe zastoiny i rzęsy, aby w końcu zapaść się pod ziemię i zniknąć ludziom z oczu.

Ta osada nazywa się Mujnak i jeszcze kilka lat temu była morskim portem rybackim. Teraz stoi w środku pustyni, morze jest stąd 60–80 kilometrów. W pobliżu osady, tam, gdzie był port, stoją na piaszczystych wydmach rdzewiejące kadłuby rybackich statków, trawlerów³, kutrów, barek i łodzi. [...]

W ciągu ostatnich dwudziestu lat Morze Aralskie, którego z Mujnaka nawet nie widać, straciło jedną trzecią swojej powierzchni i dwie trzecie pojemności. Inni obliczają, że została już tylko połowa powierzchni morza. Poziom wody spadł w tym czasie o trzyście metrów. Pustynie, w jakie przekształciło się jego wczorajsze dno, sięgają już trzech milionów hektarów. Z tych pustyni ciągle tu wichry i burze piaszkowe rocznie wyrzucają w przestrzeń siedemdziesiąt pięć milionów ton soli i trucizn pochodzących z nawozów sztucznych, naniesionych tu dawniej przez rzeki.

Smutna to osada – Mujnak. Leżała kiedyś w miejscu, gdzie piękna, życiodajna Amu-daria wpadała do Morza Aralskiego, niezwykłego morza w sercu wielkich pustyni.

² Moskwa
stolica ZSRR,
największego państwa
świata, którego
częścią były kraje Azji
Centralnej
³ trawler
rodzaj rybackiego
statku

Dzisiaj nie ma już ani rzeki, ani morza. W osadzie wyschła zieleń, zdechły psy. Połowa ludzi wyjechała, ci, co zostali, nie mają gdzie się ruszyć. Nie pracują, bo to rybacy, a ryb nie ma. Ze 178 gatunków ryb i frutti di mare⁴ zostało już tylko 38. Zresztą do morza daleko, jak tam się dostać przez pustynię? Jeżeli nie wieje silny wiatr, ludzie siedzą na ławeczkach, oparci o odrapane i kruszące się ściany swoich lichych domków. Nie sposób dociec, z czego żyją, trudno się nawet z nimi porozumieć. To Karakałpakowie, ledwo mówią po rosyjsku, dzieci nie mówią już po rosyjsku wcale. Ci pod ścianami, jeżeli się do nich uśmiechną, robią się jeszcze bardziej ponurzy, a kobiety zasłonią twarz. I rzeczywiście, uśmiech wygląda tu fałszywie, śmiech zabrzmiałby jak zgrzyt zardzewiałego gwoźdźca o szkło.

Dzieci bawią się w piasku jakimś plastikowym kubelkiem bez rączki. Obdarte, chude, markotne. Nie byłem w najbliższym szpitalu, który jest po drugiej stronie morza, ale pokazali mi w Taszkencie⁵ świeży film z tego szpitala. Na tysiąc urodzonych dzieci umiera od razu sto. A te, które przeżyją? Lekarz bierze do ręki białe szkieleciki, żywe jeszcze, choć trudno się zorientować, czy żywe.

Połowa ludzi ma tu żółtaczkę. Ci, którzy mają żółtaczkę, a dostają jeszcze dyzenterii⁶, od razu umierają. Ale jak tu zachować odrobinę czystości? Na kartki na miesiąc wypada tu jeden kawałek mydła na osobę i – już bez kartek – wiadro wody dziennie.

Morze Aralskie i jego dopływy dawały utrzymanie trzem milionom ludzi. Ale losy tego morza i jego dwóch rzek wpływają na sytuację wszystkich mieszkańców tego regionu, których jest trzydzieści dwa miliony.

⁴ **frutti di mare**

owoce morza,
np. krewetki, małże

⁵ **Taszkient**

(Taszkent) – stolica
Uzbekistanu

⁶ **dyzenteria**

ostra choroba zakaźna
jelit (czerwonka)

Po przeczytaniu

1. Podziel tekst na części i nadaj im tytuły.
2. Co chciano osiągnąć, nawadniając pola, a do jakich skutków doprowadzono?
3. Odszukaj w tekście Kapuścińskiego porównanie dotyczące śmiechu. Wyjaśnij, jak je rozumiesz. → **porównanie, s. 342**
4. Z czym nie liczono się podczas realizacji projektu uprawy bawełny?
5. Opisz życie mieszkańców osady.
6. Jaką rolę w podanym fragmencie odgrywa opis życia mieszkańców starej rybackiej osady?
- 7. Co można – Twoim zdaniem – zrobić, aby pogodzić interesy i potrzeby człowieka z ochroną środowiska naturalnego? W swojej wypowiedzi odwołaj się do znanych Ci przykładów.
- 8. Ekologia – moda czy konieczność? Napisz rozprawkę, w której udzielisz odpowiedzi na to pytanie oraz podasz argumenty uzasadniające Twoją opinię.

Nowa wiadomość

Reportaż – tekst z pogranicza publicystyki, literatury faktu i literatury pięknej opisujący zdarzenia, których świadkiem lub uczestnikiem był autor. Reportaż może też mieć formę audycji radiowej lub filmu.

